

TALABALARNING KREATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV

Ibraimov I.E

Nukus davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarining kreativ faoliyatini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuvga oid ayrim muammolar va ularning yechimlari haqidagi ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: talaba, kreativlik, kompetensiya, ijodkorlik, kompetensiyaviy yondashuv, komponent, kasbiy faoliyat, kreativ faoliyat.

Talabalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning evristik texnologiyalarini kvalimetrik jihatlarga ustuvorlik berish asosida takomillashtirish, bo'lajak o'qituvchilarni muammoli-ijtimoiy faoliyatga tayyorlashning innovatsion modellarini loyihalashning didaktik tamoyillarini aniqlashtirishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ayniqsa, oliy ta'limda fanlarni kasbiy sohalarga yo'naltirib o'qitish orqali talabalarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning metodik tizimini takomillashtirish, muammoli o'qitish texnologiyalarini loyihalash asosida talabalarning ijodiy qobiliyatlarini oshirishning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirish, talabalarning fikrlash layoqatini tarkib toptirishning metodik usullarini ishlab chiqish alohida dolzarflik kasb etmoqda.

Mamlakatimizda kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning nazariy asoslari U.Inoyatov, N.Muslimov, O.Musurmanova, B.Xodjaev va boshqalarning ilmiy-tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlarida talabalarning kreativ va ijodiy qobiliyatini shakllantirishning asosiy mazmuni O.Buturin, Ye.Zeer, I.Suxix, N.Xryaщevalar tomonidan tadqiq etilgan.

Xorijlik olimlardan K.Rodgers, R.Sternberg, P.Torrens, A.Masloularning ilmiy izlanishlarida kreativ tafakkur, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning amaliy-texnologik jihatlari o'z aksini topgan.

«Kreativlik» va «kreativ» tushunchalari ingliz tilidan kelib chiqqan bo'lib, yaratish qobiliyati, ijodkorlik kabi ma'nolarni bildiradi. Mazkur tushunchalarning dastlabki izohlari bo'yicha D.Simpson, S.Kaplan, Dj.Renzulli va boshqa olimlar tadqiq qilgan bo'lsalar-da, bizning fikrimizcha, ular olib borgan izlanishlarda ko'rsatilgan qarashlar yetarli darajada asoslanmagan.

Psixologik lug'atda «ijodkorlik» va P.Torrens bo'yicha «kreativlik» ta'riflarini taqqoslaganda, bu ikki atamaning bir-biridan farq qilishga guvoh bo'lindi: fikrlashning moslashuvchanligi, yangi bilimlarni izlashga intilish, avvaldan mavjud «qolip»lardan tashqariga chiqish olish qobiliyati. Kreativ faoliyat xususida so'z yuritilganda, mazkur ikki atamani birlashgan tabiati haqida fikrlash maqsadga muvofiqdir [4].

Kompetensiyaviy yondashuv asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirish jarayoni mutaxassisda kasbiy va kreativ kompetentlikni shakllantiradi. Tahlil natijalari asosida tadqiqot doirasida kreativ kompetentlikning quyidagi komponentlari aniqlashtirildi [2. B. 7-8]:

- motivatsion-shaxsiy komponent – kreativ faoliyatga ehtiyoj kreativ faoliyatning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyati anglanganligi, kreativ jarayon natijalariga qiziqishning faol namoyon bo'lishi, doimiy o'zini o'zi takomillashtirishga ehtiyojning anglanishi;

- kognitiv komponent – kreativ fikrlash operatsiyalari va kognitiv usullar (tahlil va sintez, taqqoslash, umumlashtirish va tasniflash, konkretlashtirish, induksiya va deduksiya, abstraktlash, modellashtirish); kreativ faoliyat algoritmlari va strategiyalari;

- faoliyatga doir komponent – kreativ faoliyatni amalga oshirishda muammoli-izlanishli usullarga tayanish; kreativ faoliyat algoritmlari va strategiyalarini qo'llashga shaxs tayyorligi;

- reflektiv – baholovchi komponent – kreativ faoliyatning produktiv usullarini belgilab olish maqsadida o'zining imkoniyatlarini baholashga shaxsning tayyorligi va keyingi amalga oshiriladigan harakatlarga tuzatishlar kiritish.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarda aks ettirilgan «kasbiy faoliyatga tayyorgarlik» tushunchasini o'rganish natijalarini umumlashtirib, I.Suxix tomonidan kasbiy faoliyatga tayyorgarlikning turli darajalari belgilangan. Mazkur darajalar asosida talabalarni kreativ faoliyatga tayyorgarlik darajalari quyidagi jadval bo'yicha loyihalashtiriladi (1-jadval) [3. B.49].

Talabalarni kreativ faoliyatga tayyorgarlik darajalari

Darajalar	Ko'rsatkichlar
Shaxsiy-kreativ	Kreativ faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan shaxsiy qobiliyatlarni shakllantirish.
Funksional-kreativ	Kreativ faoliyat zarur bo'lgan jismoniy va aqliy resurslardan foydalana olish qobiliyati.
Shaxsiy-faoliyatli-kreativ	O'ziga yuklatilgan muammoli topshiriqlarni samarali bajarishga imkon beradigan kreativ, shaxsiy fazilatlar va malakalarning yaxlit namoyon bo'lishi.

Shunday qilib, kreativlik, kreativ faoliyat, kreativ fikrlash jarayonlari, kreativ faoliyat komponentlari, shuningdek, mezonlari, ko'rsatkichlari, darajalarini tahlil etish asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

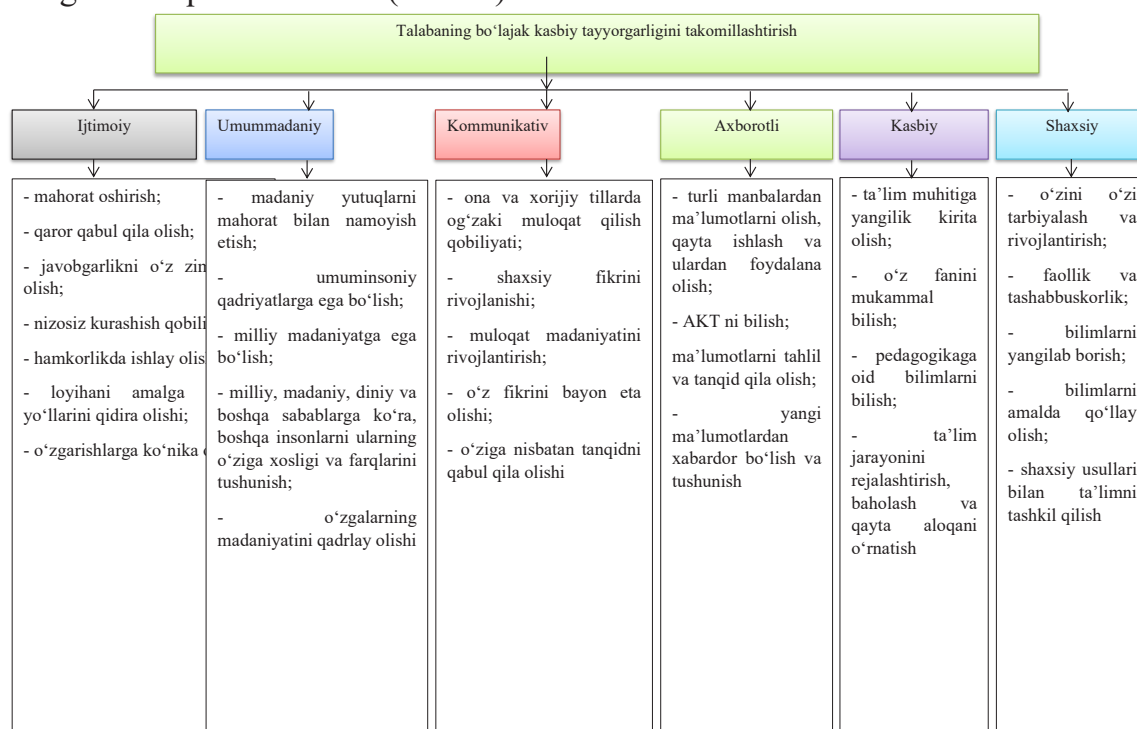
1) kreativ faoliyatning metodik tuzilmasiga binoan uni shakllantirishning quyidagi vazifalarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- talabalarda egallanayotgan kasbga motivatsion-shaxsiy yo'nalganlikni rivojlantirish;
- kreativ faoliyatni tashkil etish texnologiyalari bilan qurollantirish;
- refleksiya va o'zini o'zi obektiv baholash usullari, kreativ faoliyatini hissiy-irodaviy boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish.

2) Ijtimoiy-pedagogik nuqtai nazardan bosh vazifa talabalarda kreativ faoliyatni ularga samarali o'quv-kasbiy faoliyatni taqdim etadigan va butun hayot davomida mustaqil bilim olishga qobiliyatlikni rivojlantiradigan darajada shakllantirishdan iborat.

3) Ma'lum bir muddatni taqozo etuvchi, kreativ faoliyatning turli-tuman namoyon bo'lishini ifoda etuvchi shaxs rivojining sifat ko'rsatkichi sifatida «kreativ faoliyatni rivojlanish darajalarini baholash mezonlari» tushunchasiga aniqlik kiritish [5. -142 6].

Talabalarining kreativ va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishni yanada kengaytirish, ta'lim jarayoniga ilmiy-tadqiqot muassasalari tadqiqotlarini, shuningdek, rivojlangan xorijiy davlatlardan mutaxassislarni jalb etish, tajriba almashish ko'zlangan natijani beradi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi-talaba munosabatlarini tashkil etishda talabaning b'ylajak kasbiy tayyorgarligini shakllantirish mexanizmlariga amal qilinishi lozim (1-rasm).

1-rasm. Talabaning kasbiy metodik tayyorgarligini takomillashtirish mexanizmlari

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, talabalarning kreativligini rivojlantirishda: talabaning ta’lim jarayoni, o‘quv fani va o‘quv materialiga munosabati; ta’lim maqsadining aniq belgilanishi; ta’lim mazmunining puxta asoslanishi; o‘quv jarayonining samarali, qiziqarli tashkil etilishi; o‘qituvchining ta’lim jarayonini tashkil etishga ijodiy yondashuvi; o‘quv materialining talabalar nazariy bilimi, tayyorgarlik darajasiga muvofiq to‘g‘ri shakllantirilganligi; ta’lim jarayonida didaktik, zamonaviy texnik va axborot-kommunikatsion vositalardan o‘rinli, maqsadli va samarali foydalanish; o‘qituvchi tomonidan o‘quv materiali mohiyatini to‘la ochib berilishi uchun maqbul metodlarning to‘g‘ri tanlanganligi; o‘quv mashg‘ulotining talabalarning ehtiyoj, xohish-istak, qiziqishlariga tayanilgan holda samarali shaklda tashkil etilishi; o‘qituvchining talabalarga samimiy, ishonch bilan yondashishi, ularni hurmat qilishi, ularda ta’lim olishga bo‘lgan motivatsiyani shakllantira olishi; mashg‘ulotlar jarayonida har bir talabaning individual, shaxsiy xususiyatlari, shuningdek, ruhiy faolligining inobatga olinishi; ta’lim maqsadiga muvofiq kutilayotgan natijaning aniq belgilanganligi nihoyatda muhim hisoblanadi. Shu bois ta’lim jarayonini tashkil etishda masalaning bu jihatiga e’tibor qaratish lozim bo‘ladi.

Adabiyotlar

1. Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: ped.fan.bo‘y.fal.doktori (PhD) diss. –Toshkent, 2017. – 154 b.
2. Morxova I.B. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasini takomillashtirish. Ped. fan. bo‘y. fals. dokt (Phd) diss. avtoreferati. –Toshkent, 2020. –B. 7-8.
3. Raximov Z.T. Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kreativligini oshirishda ta’limning faol va rivojlantiruvchi usullaridan foydalanish zaruriyati // Vestnik KGU im. Berdaxa, -№3(44), 2019. –B. 49.
4. Renzulli, J.S. (1994). Schools for talent development: A practical plan for total school improvement. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
5. O‘tapov T.U. Matematika ta’limi jarayonida o‘quvchilarning matematik iqtidorini aniqlash va rivojlantirish metodikasi. Ped.fan.nomz...diss. –Toshkent, 2008. – 142 b.